

KOMMUNIKATIV O'YINLAR ORQALI O'RTA MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR NUTQNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI.

Quvvatova Mohira Hikmatillayevna

Termiz davlat pedagogika instituti
Maktabgacha ta'limda tarbiyani tashkil etish
kafedrası mudiri

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti
70110201 – Ta'lim tarbiya nazariyasi va
metodikasi (maktabgacha ta'lim) magistranti
ASATOVA SEVINCH ASQARALI QIZI

***Annotatsiya:** Ushbu ilmiy-nazariy esse maktabgacha ta'lim tizimida o'rta maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda kommunikativ o'yinlardan foydalanish texnologiyasining pedagogik ahamiyatini yoritishga bag'ishlangan. Tadqiqotda kommunikativ o'yinlarning nutqiy faollikni oshirishdagi o'rni, ularning texnologik mexanizmlari hamda samarali tashkil etish uchun zarur pedagogik sharoitlar tahlil qilinadi. Shuningdek, o'yin faoliyatining bolaning nutqiy, ijtimoiy va emotsional rivojiga ko'rsatadigan ta'siri ilmiy-nazariy jihatdan asoslab beriladi. Mazkur ish maktabgacha ta'lim muassasalari pedagoglari uchun amaliy ahamiyatga ega.*

***Kalit so'zlar:** kommunikativ o'yinlar, nutqni rivojlantirish, maktabgacha ta'lim, o'rta maktabgacha yosh, pedagogik texnologiya, nutqiy faollik, muloqot, o'yin faoliyati*

TECHNOLOGY OF SPEECH DEVELOPMENT IN PRE-SCHOOL CHILDREN THROUGH COMMUNICATIVE GAMES.

Quvvatova Mohira Hikmatillayevna

Termez State Pedagogical Institute
Organization of education in preschool
education head of Department

ASATOVA SEVINCH ASQARALI QIZI

Master of the Department 'preschool education "

of the denov Institute of entrepreneurship and pedagogy

Abstract: This scientific and theoretical essay is devoted to highlighting the pedagogical significance of the technology of using communicative games in the development of speech of preschool children in the preschool education system. The study analyzes the role of communicative games in increasing speech activity, their technological mechanisms and the necessary pedagogical conditions for their effective organization. Also, the impact of game activity on the speech, social and emotional development of the child is scientifically and theoretically substantiated. This work is of practical importance for teachers of preschool educational institutions.

Keywords: communicative games, speech development, preschool education, preschool age, pedagogical technology, speech activity, communication, game activity

Maktabgacha ta'lim tizimida bolaning nutqiy rivoji uning umumiy psixik, ijtimoiy va intellektual taraqqiyotining asosiy ko'rsatkichlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, o'rta maktabgacha yosh (4–5 yosh) davrida nutq bolaning bilish jarayonlari, muloqot madaniyati va shaxs sifatida shakllanishida yetakchi omil bo'lib xizmat qiladi. Ushbu yosh bosqichida bolalarda lug'at boyligi kengayadi,

grammatik tuzilmalar shakllanadi hamda bog‘lanishli nutq rivojlanadi. Shu sababli nutqni rivojlantirishda samarali pedagogik texnologiyalarni qo‘llash dolzarb masala hisoblanadi.

Bugungi kunda maktabgacha ta‘lim tizimida bolani har tomonlama rivojlantirish, ayniqsa uning nutqiy imkoniyatlarini kengaytirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi. Nutq — bu bolaning atrof-muhit bilan o‘zaro munosabatga kirishish vositasi bo‘lib, u tafakkur, emotsiya va ijtimoiy tajriba bilan chambarchas bog‘liqdir. O‘rta maktabgacha yosh davrida (4–5 yosh) bolaning nutqi sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tariladi, ya‘ni nutq faqat aloqa vositasi emas, balki fikrni ifodalash va boshqarish quroliga aylanadi.

Mazkur jarayonda an‘anaviy mashg‘ulotlar bilan bir qatorda, bolalarning tabiiy ehtiyojlariga mos pedagogik texnologiyalarni qo‘llash muhim ahamiyat kasb etadi. Shunday samarali texnologiyalardan biri kommunikativ o‘yinlarga asoslangan nutqni rivojlantirish texnologiyasidir.

Psixologik-pedagogik tadqiqotlarda o‘yin faoliyati maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati sifatida e‘tirof etiladi. L.S. Vygotskiy ta‘kidlaganidek, bola o‘yin jarayonida o‘zining real imkoniyatlaridan yuqori darajada faoliyat ko‘rsatadi, ya‘ni “yaqin rivojlanish zonasi” yuzaga keladi. Aynan shu jarayonda nutqning faol rivojlanishi kuzatiladi.

Kommunikativ o‘yinlar nutq va o‘yin uyg‘unligini ta‘minlab, bolani muloqotga majbur qilmasdan, tabiiy ravishda so‘zlashga undaydi. Bu esa nutqiy faollikning ichki motivatsiya asosida shakllanishiga olib keladi.

Shunday texnologiyalardan biri — kommunikativ o‘yinlar asosida nutqni rivojlantirishdir. Kommunikativ o‘yinlar bolaning tabiiy ehtiyoji bo‘lgan o‘yin faoliyatiga tayangan holda, nutqiy faollikni oshirishga xizmat qiladi.

Kommunikativ o‘yinlar — bu bolalarni muloqotga kirishishga undovchi, nutqiy faoliyatni rag‘batlantiruvchi va ijtimoiy tajribani o‘zlashtirishga xizmat qiluvchi pedagogik vositadir. L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev, D.B. Elkoninlarning nazariy qarashlariga ko‘ra, bolaning nutqi ijtimoiy muhitda, ayniqsa o‘yin

jarayonida faol rivojlanadi. O'yin — bolaning yetakchi faoliyati bo'lib, unda nutq tabiiy va majburiy bo'lmagan holatda shakllanadi.

Kommunikativ o'yinlar quyidagi nazariy tamoyillarga asoslanadi:

- Faollik tamoyili — bola o'yin jarayonida faol ishtirok etadi;
- Muloqotga yo'naltirilganlik — o'yinlar nutqiy aloqani talab qiladi;
- Ijtimoiylashuv tamoyili — bola tengdoshlari bilan muloqotda bo'ladi;
- Yoshga moslik — o'yin mazmuni bolaning yosh xususiyatlariga mos bo'ladi

O'rta maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojining xususiyatlari 4–5 yoshli bolalarda nutq rivoji quyidagi jihatlar bilan tavsiflanadi:

- lug'at boyligining faol kengayishi;
- gap tuzish qobiliyatining shakllanishi;
- dialogik nutqning rivojlanishi;
- tovushlarni to'g'ri talaffuz qilishga intilish.

Aynan shu davrda kommunikativ o'yinlar yordamida bolalarda to'g'ri, ravon va mazmunli nutqni shakllantirish mumkin.

Kommunikativ o'yinlar orqali nutqni rivojlantirish texnologiyasi

Nutqni rivojlantirish texnologiyasi tizimli, bosqichma-bosqich va maqsadga yo'naltirilgan bo'lishi lozim. Ushbu texnologiya quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

1. Maqsad — bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish.
2. Vazifalar — lug'atni boyitish, grammatik nutqni rivojlantirish, bog'lanishli nutqni shakllantirish.
3. Vositalar — rolli o'yinlar, didaktik o'yinlar, syujetli o'yinlar, dialogli mashqlar.
4. Usullar — savol-javob, suhbat, taqlid, tasvirlash, rollarga kirish.
5. Natija — bolalarda erkin muloqot qila olish, o'z fikrini aniq ifodalash ko'nikmasining shakllanishi.

Masalan, "Do'konda", "Mehmon keldi", "Bog'chada bir kun" kabi syujetli-rolli o'yinlar bolalarni faol dialogga kirishishga undaydi va nutqiy faollikni oshiradi.

Kommunikativ o'yinlarning pedagogik ahamiyati

Kommunikativ o'yinlar:

- bolalarning nutqiy faolligini oshiradi;
- ijtimoiy moslashuvini ta'minlaydi;
- mustaqil fikrlash va muloqot madaniyatini shakllantiradi;
- emotsional ijobiy muhit yaratadi.

Natijada bola nutqni majburiyat sifatida emas, balki ehtiyoj sifatida qabul qiladi.

Kommunikativ o'yinlar orqali o'rta maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish samarali pedagogik texnologiya hisoblanadi. Ushbu texnologiya bolaning yosh xususiyatlari, psixologik ehtiyojlari va ijtimoiy tajribasini inobatga olgan holda tashkil etiladi. Kommunikativ o'yinlar bolalarda nafaqat nutqiy kompetensiyani, balki shaxsiy va ijtimoiy sifatlarni ham rivojlantiradi. Shu bois, maktabgacha ta'lim muassasalarida ushbu texnologiyani keng joriy etish pedagogik jihatdan muhim ahamiyatga ega.

Kommunikativ o'yinlar samarali bo'lishi uchun ma'lum pedagogik sharoitlar yaratilishi lozim. Ular quyidagilardan iborat:

1. Nutqiy muhitning boyligi Guruh xonasida suhbatga undovchi predmetlar, rasmlar, rolli o'yin atributlari bo'lishi nutqiy faollikni oshiradi.
2. Pedagogning yo'naltiruvchi roli Tarbiyachi o'yinni boshqaruvchi emas, balki muloqotni rag'batlantiruvchi, zarur paytda nutqiy namuna ko'rsatuvchi shaxs bo'lishi kerak.
3. Bolalarning teng huquqli ishtiroki Har bir bola o'yin jarayonida fikr bildirish imkoniga ega bo'lishi, passiv tinglovchi bo'lib qolmasligi muhim.
4. Individual yondashuv Nutqiy rivojlanish darajasi turlicha bo'lgan bolalar uchun o'yin mazmuni moslashtiriladi.

Kommunikativ o'yinlarning texnologik mexanizmlari

Mazkur texnologiya bir nechta mexanizm asosida amalga oshiriladi:

- Nutqiy vaziyat yaratish – o‘yinda muammoli holat yuzaga keltirilib, uni faqat so‘z orqali hal qilish talab etiladi;
- Model asosida so‘zlash – tarbiyachi yoki faol bola nutqiy namuna ko‘rsatadi;
- Takroriy muloqot – bir xil nutqiy birliklar turli o‘yinlarda qayta qo‘llanadi;
- Refleksiya – o‘yin yakunida bolalar o‘z fikrini baham ko‘radi.

Bu mexanizmlar nutqni mustahkamlash va faol nutqqa aylantirishga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, kommunikativ o‘yinlar orqali o‘rta maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish texnologiyasi zamonaviy pedagogik yondashuv sifatida katta imkoniyatlarga ega. Ushbu texnologiya nutqni sun‘iy mashqlar orqali emas, balki real muloqot ehtiyoji asosida rivojlantiradi. To‘g‘ri tashkil etilgan kommunikativ o‘yinlar bolalarda nutqiy erkinlik, muloqot madaniyati va ijtimoiy moslashuvni ta‘minlaydi. Shu sababli maktabgacha ta‘lim amaliyotida ushbu texnologiyadan tizimli va maqsadli foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Vygotskiy L.S. Bolalar psixologiyasi. – Moskva: Pedagogika, 1991.
2. Elkonin D.B. O‘yin faoliyatining psixologik asoslari. – Moskva: Pedagogika, 1989.
3. Leontyev A.N. Faoliyat. Ong. Shaxs. – Moskva: Politizdat, 1975.
4. Usmonova M.X. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
5. Qodirova F.R., To‘xtayeva S.M. Maktabgacha pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2016.
6. Nurmatova D.Sh. Maktabgacha ta‘limda o‘yin texnologiyalari. – Toshkent: Innovatsiya, 2020.

7. Babayeva T.I. Maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetensiyani shakllantirish. – Moskva: Akademiya, 2014